

Het Smelleken en de waarneemkans voor vogelaars

G.L. Ouweneel

Met het onderling uitwisselen van ervaringen en indrukken kunnen vogelaars uren vullen. Niet zelden staat bij deze gesprekken de status van vogelsoorten centraal. 'Vind je ook niet dat...?' En dan volgt de naam van een vogelsoort en of er naar de mening van de vogelaar veel of weinig in een bepaald seizoen waren. Zo kreeg de auteur in het noordelijk Deltagebied naar zijn idee winter 1987/1988 maar bar weinig Smellekens te zien. Desgevraagd beaamden collega's deze mening volmondig. Maar een smellekencurve, uitgezet over ruim twintig jaar, toont toch een ander beeld. Het landschap van het noordelijk deel van het Deltagebied bezit de elementen die Smellekens aanstaan: weids en open cultuurland, kustvlakten en kale, uitgestrekte oevergebieden. Tijdens de trektijden en in het winterhalfjaar is er een groot en gevarieerd prooiaanbod, 's winters extra verhoogd door milde weersomstandigheden. In de Sovon-atlas vinden wij dit bevestigd. Met de Flevopolders en de Waddeneilanden werd in het Deltagebied gedurende de vijftjarige onderzoekperiode 1978/1979 tot en met 1982/1983 de dichtste smellekenpresentie vastgesteld.

Smelleken met Spreeuw, Maasvlakte, najaar 1985.
Foto: Hans Gebuis.

Terecht brengt de atlas naar voren dat de waarneemkans van het Smelleken, zeker in vergelijking met andere stootvogelsoorten, niet groot is. Op de grond rustende vogels zullen in hun wijde biotoop uitsluitend worden ontdekt door vogelaars die het terrein nauwgezet afspeuren. Laagvliegend op jacht is de soort gemakkelijker te scoren, maar dan nog zullen er ongetwijfeld worden gemist. Mijn ervaring is dat een voetexcursie gewoonlijk meer Smellekens oplevert dan autoexcursies. Excursienotities bevestigen de herinnering dat tijdens de lange najaars- en winterwandeling over De Beer het Smelleken zelden ontbrak. Tenzij de vogelaar, thuis in zijn regelmatig bezochte excursiegebied casu quo op een bereden route, attent is op Smellekens en gericht die plaatsen afspeurt waar hij uit ervaring weet dat daar een verhoogde trefkans mogelijk is. Die plaatsen zijn er. In het noordelijke deel van het Deltagebied zijn dat bijvoorbeeld de Slikken van Flakkee, een drietal gebieden in de Hoekse Waard, maar ook landbouwpolders als de Eendrachtspolder en de Van Pallandt Polder op Overflakkee. De door deze laatste polder

In het weidse landschap van 'De Beer' ontbrak het Smelleken in het winterhalfjaar zelden.

Foto: F.P.J. Kooijmans.

Ervaring verhoogt de trefkans met Smellekens. Maasvlakte, oktober 1986.
Foto: Hans Gebuis.

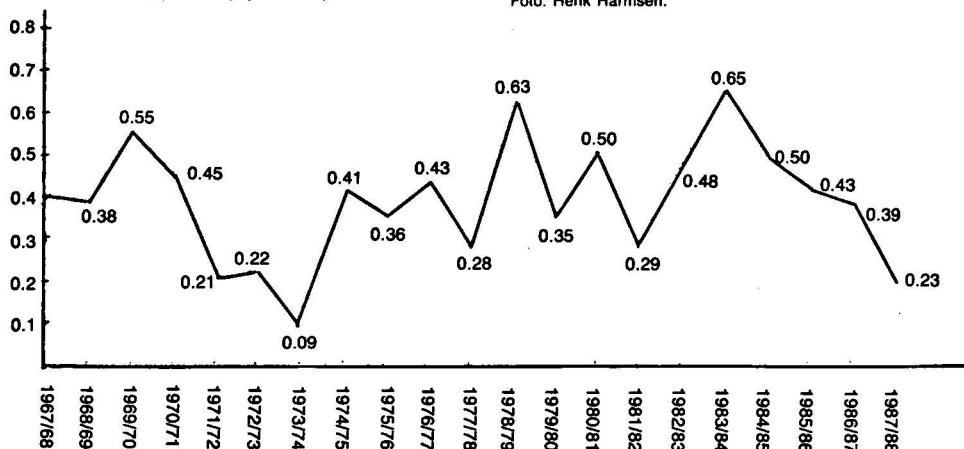
lopende Kadeweg bezit een markering van kniehoge bermpaaltjes, waarop het ter plaatse overwinterende Smelleken bij voorkeur rust. Die verhoogde trefkans in bepaalde gebieden pleit voor het aannemen dat Smellekens een vaste overwinteringsplaats kunnen kiezen. Uit langdurige waarnemingen rond mijn woonplaats in de Hoekse Waard komt een patroon naar voren van vaste jachttrajecten die omstreeks de zelfde tijd worden afgevlogen. Een vaak 's ochtends omstreeks negen uur langsjakkerende Smelleken zou een vogel kunnen betreffen op weg van de slaappleats naar het dagverblijfsgebied. Bij een ganzenonderzoek langs de noordoever van het Hollandsch Diep najaar 1970, zagen wij regelmatig in de namiddag een of twee Smellekens, maar altijd individueel, langs een vast traject in oostelijke richting vliegen, vrijwel zeker op weg naar hun slaappleats (Sys 1982).

Discussie

Winter 1987/1988 leverden 22 excursies in het noordelijk Deltagebied, gehouden tussen 1 oktober en 15 maart, slechts vijf Smellekens op, een gemiddelde van 0,23 per excursie. In de winter 1983/1984 met 17 Smellekens tijdens 26 excursies was dit gemiddelde 0,65. De auteur ontveinst zich niet dat het tijdvak vrij willekeurig gekozen is. Smellekens zijn al in september en

Wijfjessmelleken, Slikken van Flakkee, Goeree-Overflakkee, 9 februari 1982.
Foto: Henk Harmsen.

Tabel 1. Gemiddeld aantal waargenomen Smellekens per excursie in het noordelijk deel van het Deltagebied over 21 winterselzoenen (1967/1968 tot en met 1987/1988). Als winterseizoen wordt gerekend het tijdvak van 1 oktober tot en met 15 maart.

soms nog eerder waar te nemen en ook na 15 maart; zo was er op 11 mei 1985 nog een vogel op de Slikken van Flakkee en op 12 mei 1988 een langs de Grevelingendam. Het gehele 21 seizoenen tellende tijdvak geeft een gemiddelde van 0,39. Globaal beschouwd volgden de excursies steeds een zelfde patroon. Gebruikmakend van een auto werden in het noordelijk Deltagebied gelegen aantrekkelijke (water)vogelterreinen opgezocht, waar langdurige stops volgden en/of voetexcursies werden ondernomen. Het landschap veranderde wel. Ten koste van de openheid – voor het Smelleken een betekenisvolle factor – verschenen in het kielzog van nieuwe wegenstructuren en/of ruilverkavelingen lange boom/heesterstroken in het landschap, waardoor het parkachtiger werd. Maar ook viel voor het Smelleken landschappelijk winst te boeken: de 'nieuwe' Korendijkse Slikken en een deel van De Slikken van Flakkee bieden de soort ruimte en openheid.

Hoe ontstaan nu die grote verschillen in het aantal per seizoen waargenomen Smellekens? De curve nalopend valt op dat het type winter minder van invloed lijkt. De strenge winter 1978/1979 met een gemiddelde van 0,63 was in het studiegebied een prima smellekenwinter. Winter 1983/1984 met het topgemiddelde van 0,65 stelde als winter echter weinig voor. Raadpleging van de Sovon-atlas geeft dan eerder steun aan de stelling dat de individuele trefkans gedurende die 21 winters van overheersend belang was. Immers, de atlas meldt voor de seizoenen 1978/1979, 1981/1982 en 1982/1983 een verhoogde presentie. In het studiegebied komt winter 1978/1979 zoals wij zagen goed uit de bus; die beide andere seizoenen waren voor wat Smellekens betreft matig respectievelijk normaal. Al dan geen aanwezigheid van een sneeuwdek, die de waarneemkans van het Smelleken stellig doen stijgen, is een factor van belang. Ook of tijdens een bepaald seizoen voor het merendeel

Juveniel Smelleken, Maasvlakte, oktober 1986.
Foto: Hans Gebuis.

individueel in het veld geopereerd werd in plaats van groepsgewijs met dus meer trefkans, zal van invloed zijn. En het allerbelangrijkste is waarschijnlijk wel of de vogelaar al dan niet smellekengericht het veld in gaat. Tot dusver deed de auteur dat lang niet altijd. Na dit verhaal, onbewust, waarschijnlijk wel. Want hoe dan ook, sinds 1983/1984 gaat de smellekencurve van het noordelijke Deltagebied naar beneden, richting niveau begin jaren zeventig, toen wij in Noordwest-Europa nog voor veel soorten in het diep van de stootvogelmisère verkeerden. Dat intrigeert.

■ G.L. Ouweneel, Lijster 17, 3299 BT Maasdam.

Op de grond rustende Smellekens zullen veelal alleen ontdekt worden indien de vogelaar het terrein nauwgezet afspeurt.
Foto: G.L. Ouweneel.

LITTERATUUR:

- Bijleveld, M. (1974): Birds of prey in Europe. Macmillan, Londen.
Gensbol, B. (1986): Birds of prey of Britain and Europe. Collins, Londen.
LWRT (1985): Beknopt verslag van de roofvogeltelling in januari 1985. Rapport.
Lathouwers, R. (1955): Slikken Goudswaard. Ongepubliceerd rapport.
Ouweneel, G.L. (1982): Waarnemingen van roofvogels in het noordelijk Deltagebied. De Levende Natuur 84: 87 – 93.
Sovon (1987): Atlas van de Nederlandse Vogels. Almelo.
Sys, P. (1982): Waarnemingen op een gemeenschappelijke slaapplek van Smellekens *Falco columbarius*. Wielewaal 48: 360 – 367.
Vogelwerkgroep Goeree – Overflakkee (1985): Wintervogels op Goeree – Overflakkee. Sterna 29: 71 – 73.